

El paisatge des de la perspectiva geogràfica

Josep Pintó

Laboratori d'Anàlisi i Gestió del Paisatge Universitat de Girona

El paisatge és un dels objectes d'estudi més antics de la geografia i té les seves arrels científiques en els geògrafs i naturalistes de finals del segle XIX, període en el qual la geografia alemanya va desenvolupar una escola geogràfica que tenia per objectiu la identificació d'unes unitats coherents amb les quals poder subdividir la superfície terrestre per sistematitzar l'estudi dels fenòmens geogràfics. Aquestes unitats es van anomenar paisatges. Pau Vila, als anys trenta del segle passat, sintetitzava d'una manera senzilla i entenedora el significat del paisatge en definir-lo com la fesomia, l'aspecte del territori.

Amb el pas del temps, la concepció geogràfica del paisatge s'ha anat enriquint amb l'aparició de noves tècniques d'anàlisi basades sobretot en l'ús de la informació extreta de les fotografies aèries i de les imatges de satèl·lit, que és emmagatzemada i analitzada amb els potents sistemes d'informació geogràfica (SIG), així com amb reflexions teòriques procedents de camps diversos, de manera que el paisatge, fins a un cert punt, no només fa referència a un concepte abstracte, sinó també a una metodologia d'interpretació de la complexitat dels fenòmens geogràfics que es donen en la superfície terrestre.

Així, en primer lloc, el paisatge es pot abordar com un estudi morfològic del conjunt d'elements presents en un espai concret de la superfície terrestre: les formes de relleu, les classes de vegetació, la diversitat de conreus, els tipus de poblament, les xarxes d'infraestructures de comunicació, etc. formen mosaics paisatgístics que caracteritzen àrees concretes.

Agafem com a exemple els paisatges de les comarques gironines. A primer cop d'ull es poden diferenciar dos àmbits paisatgístics molt clars: la muntanya i la plana. Les muntanyes ocupen un espai considerable a les comarques gironines. Des dels relleus agrests dels Pirineus orientals fins a les baixes muntanyes mediterrànies del litoral, es dona tota una gradació des dels paisatges de l'alta muntanya de les valls de Núria i Ulldeter, els paisatges d'afinitats medioeuropees del Ripollès i les valls d'Olot, fins als paisatges de la baixa muntanya mediterrània que es troben a les Gavarres i l'Ardenya.

Un altre àmbit paisatgístic molt marcat és el de les planes. En uns casos són planes al·luvials dedicades gairebé exclusivament a les activitats agrícoles, com en el cas de la plana de l'Alt Empordà o del baix Ter, mentre que en altres casos la mateixa morfologia del terreny que alterna planes i serres suaument ondulades afavoreix la configuració de mosaics agroforestals de caràcter molt marcat, com els dels Terraprimis o els de la plana de la Selva.

Els paisatges litorals també formen part destacada de l'imaginari paisatgístic de les comarques gironines. La Costa Brava presenta tota una varietat de paisatges específics que estan condicionats tant per la morfologia de la costa com per l'ex-

pansió i les formes de l'espai urbanitzat: paisatges de costa rocosa i abrupta, brava, poc construïda, com al cap de Creus i el Montgrí; paisatges dunars i de maresma, més o menys ben conservats a diferents punts, conviuen al costat de sectors de costa altament urbanitzada, com a Roses, l'Escala o el tram que s'estén entre Palamós i Sant Feliu de Guíxols.

El paisatge de les ciutats i de les àrees urbanes mostra unes dinàmiques pròpies. És el cas, per exemple, de l'àrea urbana de Girona, on els polígons industrials, les àrees comercials i la gran densitat que hi pren la xarxa d'infraestructures de comunicació estenen les característiques urbanes més enllà dels confins de la ciutat estricta.

Però, a més, el paisatge no és estàtic, el paisatge canvia perquè el sistema territorial s'adequa a cada període històric amb els seus canvis ambientals, econòmics, polítics i socioculturals.

Pensem, per exemple, en el contrast entre el paisatge de les Gavarres i el paisatge de l'Empordanet, tan propers i alhora tan diferents, i veiem-los com el resultat de processos biofísics i socioeconòmics de característiques distintes i amb una evolució recent divergent. A les diferències introduïdes per dos tipus de relleu contraposats s'hi haurien d'afegir les provocades per dues dinàmiques territorials també diverses: la relativa al despoblament i l'abandonament de les activitats agràries i silvícoles que s'ha donat a les àrees de muntanya, per una banda, respecte a l'atracció de població i d'activitats econòmiques que exerceix el litoral, per l'altra.

El paisatge es pot entendre també com una cruïlla de mirades que l'observen des d'un determinat context històric i cultural. Les interpretacions o construccions paisatgístiques fetes per artistes -en el cas de les comarques gironines hi ha una contribució especialment significativa: l'escola de pintura paisatgística d'Olot, Josep Pla, Ferran Agulló, etc.- són especialment significatives en la creació dels imaginaris paisatgístics que en bona part fonamenten el sistema de valors que s'atorga al paisatge (estètics, històrics, simbòlics...).

Finalment, el paisatge incorpora també la percepció, la imatge que cada individu o grup social construeix a partir del seu bagatge intel·lectual, del context sociocultural en el qual s'insereix i de les experiències vitals en relació amb l'entorn que l'envolta; el descobriment del paisatge a un nivell més profund i personal, al qual només s'arriba per l'experiència directa. És un fet que, en el cas dels paisatges de les comarques gironines, segur que no decebrà a qui ho intenti.